

šajmo izboljšati navdila, ki je dan kakor sonce sije in kakor oblaki rosé na zemljo. Zato je Ekvinokcij opera, ki bo v nekaterih svojih scenah vselej pretresla občutljivega poslušalca.

Operni repertoar obeta letos še pet premier, med temi tri novejša dela (Ravel, Poulenc in Blacher), eno Wagnerjevo — vendar že — in komorno opero Cimarose, *Il matrimonio segreto*. Ta izbor se mi zdi odličen.

Marjan Lipovšek

## MED KNJIGAMI

### ILKA VAŠTE, IZOBČENEC

Po osvoboditvi je bilo že več poizkusov za oživitev založniške tradicije na Dolenjskem, ki je mestoma presegala lokalni pomen (Krajčeva tiskarna v Novem mestu: ponatis Valvasorjeve *Die Ehre des Herzogthums Krain*, 58 snopičev Narodne biblioteke). Po vojni sta Trdinova in Muzejska knjižnica izdali nekaj del domačih avtorjev oziroma del z domačo problematiko. Njuno delovanje je nasledila in razširila lani ustanovljena Dolenjska založba. Tu je izšlo tudi obravnavano delo.\*

Statistike naših knjižnic povedo, da je Vašetova med najbolj braniimi avtorji. Bralci radi segajo po njenih zgodovinskih povestih. Prijetno se je zatopila v nekdanje življenje znanih gradov, kmečkih domačij in meščanskih hiš. Domačnost in številne, ljubezni odmerjene strani so poglavitni mik teh povesti. Vendar marsikdaj vleče sicer živahne in zanimive spise k tlom preveč izrazita tendenčnost (*Upor, Gričarji*). Najboljše delo Ilke Vašetove je *Roman o Prešernu*.

Veliko ustvarjalcev (umetnikov in znanstvenikov) je našlo v svetovni književnosti interprete svojega življenja in dela. V skladu z dosedanjim humanističnim značajem slovenske kulture obravnavajo naši literarno biografski teksti menda izključno pesnike in pisatelje. Prikazi Prešernovega življenja obsegajo že kar lepo bibliografijo: dva romana (Vašetove in Antona Slodnjaka *Neiztrohnjeno srce*), več obdelav v dramatični obliki (Vašetova, *Visoka pesem*; Ivo Sever, *Prešeren*; libreto Ljube Prennerjeve in scenarij Bratka Krefta). Trdina je zbral v osemdesetih letih ljudske pripovedke o doktorju »Prežirju«. Razine odlomke iz Prešernovega življenja podajajo Govekar, Zbašnik, Meško, Kostanjevec, Murnik (Prešernov album 1900), Tavčar (*Izza kongresa*) in gotovo še kdo. Levstikovo življenje posredujeta Anton Slodnjak (*Pogine naj, pes!*) in Fran Albreht (*Zadnja pravda*). Pot *Desetega brata* (Jurčiča) je opisal Jože Pahor. Pregelj se je ukvarjal z Valjavčevim (*Na vakance*) in Jenkovim življenjem (*Šmonca, Simon iz Praš*). Skupino razsvetljencev je originalno predstavil Bratko Krefc (*Kranjski komedijanti*). O Trubarju je pisala Mimi Malenšek (*Plamenica*) in o Cankarju Lojz Kraigher (*Umetnikova trilogija*).

\* Ilka Vašte, *Izobčenec*, Roman o Janezu Trdini. Opremil Marian de Reggi. Dolenjska založba. Novo mesto 1960.

Ta nepopolno sestavljena vrsta je zdaj povečana s prikazom Trdinovega življenja izpod peresa Ilke Vaštetove. Obsežni roman (587 str.) se pričinja jeseni 1867, ko se je Janez Trdina, 57-letni kazensko upokojeni profesor, naselil v Bršlino pri Novem mestu, in se konča z njegovo smrtjo 14. julija 1905 v Novem mestu. Posamezne meditacije in aluzije pa povedo skoraj vsa znana dejstva tudi iz pisateljevega dotedanjega življenja (dijaško tercijalstvo, ljubezen do Francke Staretove in Cene Šomšičeve, prvi zakon s Franjo Voljšakovo, veseljačenje po reških in okoliških krčmah).

Vaštetova je že več svojih tekstov postavila v historično Novo mesto in na Dolenjsko (*Upor, Gričarji, Vražje dekle*). Novomeško življenje ob koncu prejšnjega in v začetku tega stoletja ji je še posebno blizu iz pripovedovanja staršev in sorodnikov in morda tudi iz lastnih zgodnjih spominov (roj. 1891 v N. m.). Videti je, da je bilo zanimanje za to življenje poglobitveni nagib za nastanek romana, opisuje ga bolj zavzeto kot pa Trdino, ki ga je postavila v središče dela.

Trdina je v številnih avtobiografskih sestavkih in v pismih prijateljem popisal svoje življenje. Sodobniki so objavljali spomine nanj in razne anekdote zlasti v letih po pisateljevi smrti (1905). Zvrstile so se kar tri disertacije (Pretnarjeva, Turkova in Baragova; prvi dve v rokopisu — Dušan Moravec je v Naši sodobnosti VIII, 1960, str. 807 eno prezrl). Znanstvena izdaja Trdinovega *Zbranega dela* s komentarji Janeza Logarja je znova pretresla Trdinovo pisanje in sodbe o njem — potrdila, ovrgla, precizirala.

Vaštetova se je seznanila s temi viri. Obravnava ga stvarno in brez tistega apriornega zanosa, ki je nemalokdaj rodil že kar odbijajoče patetične tekste o tem ali onem literatu. Avtorica je do Trdine kot do človeka zelo kritična. Nekajkrat pove, da je storil napak, ko je zaradi nacionalne prenapetosti zapustil nemško vzgojeno Ceniko, s katero sta se imela rada, in šel v zakon brez ljubezni. Ne more mu odpustiti, da je zanemarjal in mučil ženo in da je veseljačil celo takrat, ko je revica umirala. Za njegovo drugo poroko pravi, da jo je narekoval goli egoizem, želja po ugodju in toplem zavetju ter pričakovanje, da bo nekdo skrbel zanj. Včasih bi morda le kazalo to sila realistično prikazovanje nekoliko prekriti s »prozorno tenčico«, kakor bi rekel Kersnik (popisovanje Trdinove zanemarjene vnanjosti, gnojenja v glavi in vseh stopenj hude garjivosti, ki da se je ni znebil dolga leta prav do smrti).

Razpravljanje o političnih razmerah v Avstriji tistega časa je v romanu preobsežno, saj prehaja v traktate, dolge cele strani. Umestneje bi bilo poudariti specifične razmere na Dolenjskem v drugi polovici 19. stoletja, saj je bil Trdina vezan na to okolje in se je zanimal predvsem zanj, kakor izpričujejo njegove zapisne knjižice (fevdalno gospodarstvo, zemljiška odveza, elementarne nesreče: živinska kuga, divje koze, toča itd.).

Podoba Trdine je v romanu nekoliko shematična. Nizanje anekdot nikakor ni nadomestilo za pomanjkljiv prikaz Trdinovega čisto človeškega doživljanja. Za raziskovanje njegovega pisanja in kulturne dejavnosti je poklican literarni zgodovinar. Pisec biografskega romana mora ta dognanja seveda poznati, zgrešeno pa je, če je poglobitvena vsebina romana parafraziranje oziroma poljudno tolmačenje izsledkov literarne zgodovine. Vaštetova gre malokdaj preko interpretacije literarnozgodovinskih virov in podatkov.

Roman dela vtis dokaj vestno sestavljene kronike dogodkov Trdinovega vnanjega življenja in pisanja. Včasih je v romanu Trdina tudi privatno žalosten ali vesel, vendar njegova doživljanja te vrste niso zadosti dognana in često izpadejo kot vrinki v drugače zasnovanem kontekstu. Pisateljica se je neprimerno bolj razživela ob Dragotinu Rudežu in Andreju Vojski ter ob njunem srečnem družinskem življenju. Z največjo vnemo in spretnostjo pa slika družabne prizore. V dogajanje je pritegnila galerijo ljudi iz tedanjega novomeškega, dolenjskega in slovenskega življenja (novomeški advokat Slanc, notar Hudovernik, podobar Kušlan, prošt Urh, Ivan Hribar, Pavel Turner). Še sebe je spravila v zvezo s Trdinom: prvič jo je slišal jokati v Novem mestu, drugič pa se je poigral s triletno deklico v Kostanjevici. Trdinovi stiki z vsemi temi ljudmi so v romanu pogosti in živi, tako da tradicionalno Trdinovo samotarstvo ni tako občutno.

Delo je zadovoljiv prikaz Trdinove vnanje življenjske poti in dela, kot literarni tekst pa je precej skromno. Na osnovi in v okviru dejstev naj bi bil biografski roman samostojno literarno delo, avtorjeva vizija in podoživljanje obravnavane osebnosti. Trdina je bil skoraj štirideset let vklenjen v skromne razmere podeželskega mesteca, vendar je težko verjeti, da bi bilo njegovo življenje tako monotono tudi na znotraj, saj je bil dejaven, izobražen in bister človek in na začetku te poti pa tudi poln zrele moškosti. Kljub prevalenci anekdot in raznih pripetljajev ti v romanu niso najbolj srečno izbrani. Trdinove poti po Dolenjskem, na katerih je zbiral etnografsko gradivo, so odločno preskromno in neizrazito predstavljene. Pogrešamo epizod s sejmov, božjih poti in žeganj — poglobitvenih Trdinovih prizorišč za opazovanje dolenjskega človeka. Prav tako je z Gorjanci, berači in raznimi originali, ki se je pisatelj z njimi srečaval in jih opisoval. Te stvari bi dale romanu več svežine, polnosti in vernejšo podobo pisateljevega življenja na Dolenjskem. Tako bi bila vsaj ta stran, ki se je je avtorica lotila, popolnejša; za psihološko podobo Trdine smo že ugotovili, da je toga in neizdelana.

Opazili smo nekaj spodrseljajev: Dragotin Rudež je pokopan v Orehovici in ne v Šentjerneju. Niko Zupanič je doma iz Gribelj in ne iz Metlike. Majhnih korektur bi bila potrebna Trdinova stanovanja in morda tudi njegovi stiki s posameznimi ljudmi. Podrobna razlaga Trdinovih reških predavanj in upokojitvenega procesa je nespretno položena v usta preprosti krčmarici Anici Virkovi.

Ob *Romanu o Prešernu* so kritiki zapisali, da je njegov pomen v populariziranju našega največjega pesnika. Za pričujoče delo ne bi mogli trditi česa podobnega. Delo je preobsežno in vse preveč govori o političnih, kulturnih in literarnih razmerah, medtem ko je Trdinova podoba nekam medla.

Danica Ževart